

Mustafa Çakır, İslam Hukuku Açısından Teverruk İşlemleri (Kitap Değerlendirmesi, TDV Yayınları, 2021, 250 s.)

Muhammet Varelci | muhammetvarelci@hotmail.com | ORCID: 0000 0003 1963 7717

Doktora Öğrencisi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami Araştırmalar Enstitüsü,
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara Türkiye

Araştırma Bilgisi / Research Information

Araştırma Türü / Research Type	Kitap Değerlendirmesi / Book Review
Teslim Tarihi / Date of Submission	28.04.2023
Kabul Tarihi / Date of Acceptance	01.08.2023
Yayın Tarihi / Date of Publication	15.01.2024
DOI	10.55237/jie.1289024
Atıf / Citation	Varelci, M. 2024. "Mustafa Çakır, İslam Hukuku Açısından Teverruk İşlemleri (Kitap Değerlendirmesi, TDV Yayınları, 2021, 250 s.)." Journal of Islamic Economics, 4(1):75-78
Hakem Değerlendirmesi / Peer-Review	Editör Kontrolü / Editorial Check
Etik Beyanı / Ethical Statement	Bu çalışmayı yürütür ve yazarken kullanılan tüm kaynaklara uygun bir şekilde atıfta bulunulmuştur / While conducting and writing this study, all the sources used have been appropriately cited.
İntihal Kontrolü / Plagiarism Checks	Evet – Turnitin/ / Yes - Turnitin
Çıkar Çatışması / Conflict of Interest	Yazarın beyan edecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur / The author has no conflict of interest to declare.
Şikayet / Complaints	jie@asbu.edu.tr
Destek Fonu / Grand Support	Yazar, bu araştırmayı yaparken herhangi bir dış finansman almadığını beyan eder / The author acknowledges that they received no external funding in support of this research.
Telif Hakkı ve Lisans / Copyright & Licence	Dergimizde yayın yapan yazarlar CC BY-NC 4.0 kapsamında lisanslanan çalışmalarının telif hakkını saklı tutar / Author publishing with the journal retains the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Mustafa Çakır'ın 2018 yılında hazırlamış olduğu doktora tezinin kitaplaştırılmış hali olan *İslam Hukuku Açısından Teverruk İşlemleri* isimli bu çalışmada İslâm hukukunun ilkelerine göre hareket eden banka ve müşterilerinin günümüzde başvurduğu teverruk işlemleri konu ediliyor. Çalışma konusu, önsöz ve girişle birlikte üç bölüm altında inceleniyor. Girişte seçilen çalışma konusunun önemi ile sunulmasına yani nasıl bir yöntem takip edildiğine yer veriliyor ve ardından istifade edilen kaynakların değerlendirilmesine geçiliyor. Ayrıca burada yapılan çalışmanın literatüre nasıl bir katkı sağlayacağı da ifade ediliyor. Bu bağlamda çalışmanın, ortaya orijinal bir şey koymaktan ziyade geçmiş birikimden hareketle günümüzde finansal hayata yönelik geliştirilen yöntemlerin fıkıhın meşru sınırları içerisinde kalmasına katkı sağlamayı hedeflediği belirtiliyor. Giriş kısmı ile ilgili belirtmek gerekir ki aslı "II. KONUNUN SUNULMASI" olan başlık, içendekilerde "II. KONUNUN SIRALAMASI" şeklinde hatalı yazılmıştır. Bu sebeple sonraki baskılarda bu yazım hatasından kaynaklı uyumsuzluğun giderilmesi gerekmektedir.

Yazar, çalışmanın birinci bölümünde *teverruk* kelimesinin etimolojisine ve terimleşme sürecine değiniyor. Bu noktada teverruk kavramının nakit elde etme amacıyla "vadeli" satın alma işlemini ifade ettiği söyleniyor. Ancak İbn Müflih'e izafe edilen tanımda herhangi bir "vade" kaydının olmadığı görülüyor. Bu sebeple söz konusu tanımın hangi bağlamda kullanıldığının ve teverrukla ilgili olan ya da olmayan yönlerinin daha iyi bir şekilde açıklanması gerektiği söylenebilir. Ardından klasik bireysel teverruk uygulamaları ile bunların îne satışı, faiz, çağdaş murabaha ve menkul kıymetleştirme ile ilişkisi inceleniyor. Özellikle îne satışıyla mukayesesi, teverruk kavramının birleştiği ve ayrıştığı noktalarını göstermede önemli bir fayda sağlıyor. Şöyle ki îne satışının iki kişi, klasik bireysel teverrukun ise üç kişi arasında gerçekleşmesinin temel farklılık olarak ifade edilmesi bu noktada net bir ayırım yapıldığını gösteriyor. Ayrıca yazara göre bu durum, îne satışına nispetle teverrukun faizden uzak bir muamele olduğuna işaret ediyor. Bu bölümde son olarak klasik bireysel teverruk uygulamalarını câiz gören ve görmeyen yaklaşımların delillerine yer veriliyor. Her bölümde yaptığı üzere, bölümün sonunda yazar kendi değerlendirmesini yaparak klasik bireysel teverruka ileri sürdüğü dört şartın sağlanması halinde cevaz verilebileceğini ifade ediyor. Bu şartlarda özellikle faiz şüphesinden korunmak ve îne satışından uzak kalmak için müşterinin satın aldığı malın satıcıdan başkasına satılması gerektiğine dikkat çekiliyor. Diğer bir şartta ise klasik bireysel teverruka nakit ihtiyacını çözmeye zorunluluğu olması halinde alternatif yol olarak başvurulabileceği belirtiliyor. Her ne kadar yazar, bunun hemen öncesinde nakit varlığını çoğaltmayı istemenin de muamelenin yasaklanması için yeterli bir sebep teşkil etmeyeceğini söylese de sonrasında verdiği cevazı nakit ihtiyacı olmasına ve borç, selem gibi yöntemlerle bu ihtiyacın çözülememesine bağlıyor.

Çakır, çalışmanın ikinci bölümünde teverrukun bir diğer meselesi olan organize teverruk işlemlerini ele alıyor. Bu bağlamda bankaların da akdin taraflarından biri olmasıyla organize normal ve organize ters teverruk işlemleri konu ediliyor. Öncelikle organize normal teverrukun tanımı, amacı, bireysel teverrukla ortak-farklı yönleri, îne satışı ve çağdaş murabaha ile ilişkisi vb. konuları işleniyor. Burada özellikle murabaha, vadin bağlayıcılığı,

kabz, sanal ticaret, vekâlet, şartlı satış, faiz ve makâsıd gibi yönlerle konunun işlenmesi teverrukun ne kadar çetrefilli ve birçok konuyla bağlantısı olan bir muamele olduğunu gösteriyor. Ayrıca konunun bu yönlerine temas edilmesi katılım veya İslâmî bankacılığın yapı ve işleyişi ile birtakım uygulamalarına dair okura önemli bilgiler sağlamakla kalmayıp İslâmî bankacılık ve teverruk işlemlerine geniş pencereden bakmaya imkân veriyor. Sonrasında Çakır, organize ters teverrukun tanımı ve uygulanmasını açıklayarak vekâlet, iskonto ve mevduat hesaplarıyla ilişkili tartışılan yönlerini incelemeye tâbi tutuyor. Ancak burada “Benzer Uygulamalarla İlişkisi” başlığıyla organize ters teverrukun birden çok uygulama ile ilişkisine değinileceği anlaşılrsa da sadece organize normal teverruk ile ilişkisine değiniliyor. Dolayısıyla söz konusu başlığa ayrıca yer verilmesine gerek olmadığı belirtilmelidir. İkinci bölümle ilgili olarak genel anlamıyla şunlar ifade edilebilir ki organize normal teverrukun çeşitli uygulamaları anlatılıyor ancak bu uygulamaların birbirinden farklı olan yönlerine pek işaret edilmiyor. Oysa uygulamaların ayrışan yönlerinin doğrudan ve net bir şekilde ifade edilmesi okurun fark edemediği hususları daha iyi idrak etmesini sağlayabilirdi. Bununla birlikte çalışmanın genelinde olabildiğince detaylı açıklama yapılmaya çalışıldığı da görülüyor. Yine ilk defa ikinci bölümde geçen bir kavram olan “broker” ile ilgili olarak vekâletin vekâleti meselesine ve bunun teverruk işlemlerinin meşruiyetine etkisine değinilmesi yerinde olurdu. Zira bununla ilgili herhangi bir yerde açıklama yapılmadığı veya buna değinilmediği görülüyor.

Son olarak üçüncü bölümde ise teverruka dayalı modern finansman yöntemleri, teverruk için farklı alternatif modeller ve özellikle organize teverruka alternatif yeni bir model önerisi olan selem konusu ele alınıyor. Organize teverruka alternatif yeni model önerisi olan selem konusunun “Teverrukta Farklı Alternatif Modeller” başlığı altında işlenmesi mümkün olduğundan ayrıca bir başlık açmadan burada ele alınması tercih edilebilirdi. Teverruka dayalı modern finansman yöntemlerinde kredi borçlarının yapılandırılması, yatırım vekâleti, murabaha sendikasyonu, sukûk ve bedelli askerlik konuları inceleniyor. Yerli emtia sözleşmeleri, otomotiv sektörü ürünleri ve hisse senedi alım satımı ise teverruk için önerilen farklı alternatif modeller arasında yer alıyor. Organize teverruka alternatif olarak önerilen yeni bir model olan selem alternatif olduğu işlemde fark ve avantajlarının net bir şekilde açıklanmadığı; bilakis maddeler halinde açıklanan ve özellikle ikinci sırada yer alan modelin işlem basamaklarının kafa karıştırıcı olduğu belirtilmelidir. Bu sebeple bu tür noktaların tekrar gözden geçirilerek düzeltilmesinde fayda olduğu ifade edilebilir. Son olarak Çakır, çalışma boyunca yer yer yaptığı değerlendirmeler dışında ayrıca sonuç bölümünde genel bir değerlendirme yapıyor. Ancak bu değerlendirme, genel olarak İslâmî finans alanıyla ilgili idealize edilmiş söylemler içeriyor ve çalışmada ele alınan teverrukun çeşitli meseleleriyle ilgili yazar tarafından doğrudan fikir beyanında bulunulmuyor. Neticede yazarın düşüncesi hakkında bir fikir vermekten uzak ve zayıf kalan bir sonuç yazısı ortaya çıkıyor. Bunun yerine genel söylemlerden uzak bir şekilde araştırılan konunun ismi gibi sonuç bölümünün de spesifik fikirler ve hükümler içermesinin tercih edilmesinin daha doğru bir yaklaşım olacağı

söylenabilir. Bu da çalışmanın ismi ve kendisi gibi sonucun da çok daha güçlü olmasını sağlayabilir.

Genel olarak bir değerlendirme yapılırsa eserin mutlaka her tezde olması gereken şekilde spesifik bir konuyu ele alması başlı başına takdir edilmeyi hak ediyor. Bu bağlamda denebilir ki öncesinde konuya hazırlık mahiyetinde bilgilere yer vermeden direkt teverrukla ilgili meseleleri işlemekle başlaması gereksiz bilgilerden eseri arındırarak okuru ana konuya odaklıyor. Diğer taraftan rakamla başlıklandırma yapılması, içindekiler kısmında ve hangi konunun neyin devamı olduğu noktasında belli bir oranda karışıklığa meydan veriyor. Bu sebeple harfle başlıklandırma yapılarak bu tür karışıklıkların önüne geçilebileceği ifade edilebilir. Yine eserde ciro, plasman gibi çok fazla bilinmeyen kavramlar sıklıkla geçmesine rağmen bunlarla ilgili herhangi bir bilgilendirme yapılmadığı görülüyor. Dolayısıyla en azından ilk geçtikleri yerde dipnotta kısa bir açıklama yapılmasının gerekli olduğu söylenabilir. Ayrıca eserin üçüncü bölümüne kadar teverrukla ilgili çeşitli işlem veya uygulama basamaklarını gösteren şekiller kullanılmamakla birlikte üçüncü bölümde de sadece üç tane şekil kullanılıyor. Halbuki önceki bölümlerde yer alan çeşitli anlatımların da görselleştirilmesi adına birçok şekil konulması hem çalışmayı daha anlaşılır kılacak hem de şekillerin sayısını artırmayı sağlayacak ki bu bağlamda önemli bir ihtiyaç giderilmiş olacaktır. Son olarak eserde günümüz araştırmacıları hakkında zikredilen görüşler, şahıs isimleriyle birlikte veriliyor. İsimler yerine yalnızca görüşler zikredilerek sadece görüş ve yaklaşımların öne çıkarılması sağlanabilirdi. Tüm bunlarla birlikte eserin finans alanında bundan sonraki bu tür çalışmalar için ufuk açıcı bir niteliğe sahip olduğu rahatlıkla söylenabilir. Zira spesifik bir konuyu tüm yönleriyle ayrıntılı bir şekilde ele almanın İslâmî finansa sağlayacağı önemli katkılar göz önünde bulundurulunca böyle değerli çalışmalara ihtiyaç olduğu izahtan varestedir.